

Szobrok és emberek

Spontán elmélkedés a közízlés és a műalkotás viszonyáról

Vajon kit ne töltene el jóérzéssel az az örvendetes jelenség, hogy az utóbbi években Szegeden szinte gombamód szaporodnak a szobrok. Ez a kissé bizarrnak vehető hasonlat szörszerűt értendő, minthogy ahol tegnap még semmi sem volt, ott ma egy új szobor áll. Így voltam a Méra-parki Bartók-szoborral, melyet egy reggel a múzeum ablakából, mint új tüneeményt, meglepve szemléltem. Ha azt vesszük, hogy egy város arculata egyéb feltételek mellett, a benne található szobrok által válik kultúrálta, úgy Szeged, a „szobrok városa”, jelentős helyet „kell” elfoglaljon hazánk fejlődő, korszerű összképi nagyvárosai között.

A „kell” szócskát szándékosan tettem idézőjelbe, mert ahhoz, hogy Szeged a megítélt rangot betöltse, nemcsak sok, de elsősorban jó szobrokra van szüksége. Kétes értékű momentumokkal ugyanis a múlt örökségeként túlságosan is bőven el vagyunk látva, s barbárság lenne, ha ezek számát ma intézményesen szaporítanánk. Sajnos a jelek nem azt tükrözik, mintha városunk közönségéből a mostanában felállított új szobrok egyértelmű tetszést váltanának ki. Sőt lehet mondani, hogy az emberek többsége értetlenül és bosszankodva fogadja az izléstől meg nem feljő, nekik szánt szoborajándékokat.

1

Ha visszagondolok másfél-évtizedes tárlatrendezői gyakorlatomra, a legérdekesebb álláspontom sem tapasztaltam annyi vitaközöt, mint amit egy-egy új szobor városunk járó-kelőlőiből kivált. A vélemények sokasága és intenzitása nem csak a személyes eszmecsere keretén belül mozog, hanem mint erre példa is van — a Tanácsköztársasági-szobor esetében — a kezdetben szelíden gyűrődő fodorok néha országos viharrá támasztó sajtó-polémiaikká növekednek. E jelenségeket konstatacióval, azt hiszem kár szemerkődni a művészeknek és esztétáknak afölött, hogy lanvha a műalkotások iránti közérdeklődés.

Persze más az emberek viszonya a társadalmi jellegű műalkotásokhoz, mint az egyes tárlatok festményeihez, szobraihoz, mivel azok nem „köztulajdoni” képeznek, hanem bárki megvásárolhatja. Ezzel szemben a nép birtokába került műtárgyak — köztéri szobrok, falképek stb. — megítélésében, mitagadás, az emberek nem ismernek tréfát, Korra, nemre és foglalkozásra való tekintet nélkül, egyszerre szenvedélyes kritikussokká válnak, s műalkotás legyen a talpán, hogy benne milyen vagy olyan hibát fel ne leljenek. Mily kár,

(Sifilis felv.)

Csáky József: Táncosnő (Szeged, Honvéd tér)

hogy hozzánk — sokszor nagyon is elméletieskedő — szakmabeliekhez nem mindig jut el a tömegek egészséges véleménye, pedig nagy szükség volna a közös szóértésre, az újat tükröző szocialista művészet kimunkálásának jelen szakaszában.

De hát mi is választja el a képzőművészeti közízlés in-nenső oldalát, a korszerű nyelvezetre törekvő művészet, néha oly messze tünő partjaitól?

2

Az emberi gondolkodásmód és ízlésforma nehezen, lassan alakul át. A környezet képi megszokottsága nagyon is tudatunkba vésődik és eluralkodik rajtunk. Az ismerttől eltérő, új dolgokkal szemben általában bizalmatlanok vagyunk és nem szívesen vesszük, ha szemléletbeli ki-egyensúlyozottságunkat bármi is zavarja, s kizökkentve a megszokottból, egy nem várt helyzet felmérésére kényszerít. Voltaképpen a bennünk dajkált érzelmi és értelmi restségről van itt szó, illetve annak a hátterének a kiké-rülésétől, mely a kényelemben levő eszméletünket, munkát kívánó eszelekvésre ösztönzi. Ezért tartózkodunk mindattól, mely szellemi állapotserűségünket, illetve ízlésbiztonságunkat fogalmilag vagy alakilag felbolygatja és a szerintünk megdönt-hetetlennek tartott normák átértékelését követeli meg tőlünk.

Mindazok a képzőművészeti alkotások — így a szóban forgó szegedi köztéri szobrok is — amelyeknek mesterei azt tűzték ki feladatukul, hogy természetes, természetes másolják le az általuk ábrázoltak külső, érzékelhető jelleget, — esztétikailag olyan „lezárt” műveket hoztak létre, melyekhez a nézőknek sem tartalmi, sem formai vonatkozású „hozzátételei” nem lehet. Mint hogy a természetutató kép és szobor betölti az átlag közönség valóságillúzióját, a felületen megragadt mű és annak olcsó áron akaró élve-zője a konvenció szántézisében egymásra talál.

Ha a művész, a műalkotás és a közönség korrelációját vizsgáljuk, olyan kérdések vetődnek fel, melyek problémákkal telítettek. Ilyen többek között az, hogy miként viszonyul a művész esztétikai szemlélete a társadalom művészet nézeteihez? Az eset és a véso megszálloittjai, gyakran a pegazus hátán rohan-nak az általuk vélt új felé, s kapcsolatuk nem egyszer megszakad a valósággal, így természetesen a tömegekkel is, akiknek a számára alkot-niok kellene. Pedig a mai fest-ők és szobrászok modern gárdája „aktív” művelőzökre számít. Asszociációkat ébresztő alkotásokkal tevékeny-ségre akarják bírni az embe-rek képzeletét, s műveiknek „végső” — egyénenként vál-takozó — teljes kialakítását az alkotófolyamatba bevont tárlatlátogatókra bízzák.

3

A képzőművészeti köz-ízlés korántsem egyfajta olyan megszontosodott vé-leménye a közönségnek, melyek alapján az elé-je kerülő műalkotásokat épp oly mértékkel ítéli meg ma, mint mondjuk néhány évvel ezelőtt. Példa erre a már említett szegedi Ta-nácsköztársasági-szobor, mely felállítása idején — 1960-ban — szinte az embe-rek egyöntetű ellenérzését váltotta ki. Rá egy évre vi-szont — a Dél-Magyarország közvélemény kutatásának tanúsága szerint — már megszólaltak a vélemények, s ha a többség jól ke-vesebben is, de voltak, akik nem marasztalták el, az egyébként valóban vitatható értékű szobrot. Ma ebben a kérdésben nyilván még sok-rétűbbé váltak a vélemé-nyek, mivel a művészi köz-érthetőség fogalma állandó-an tágul, gazdagodik. Mindez nem jelenti azt, hogy a távolság megnyug-otóan csökkenne a nagy-

mányos ábrázolású, termé- szetelvi műveket kedvelő tömegek és a valós formá- kat, a hatékonyabb kifeje- zés érdekében néha teljesen átalakító, modern szemlé- lő alkotások között. Hogy ismét egy szobor-példát em- lítsek, a Központi Egyetem előtt elhelyezett József At- tila-szobor sem sugallja úgy a nagy proletárköltő embe- ri, irói alakját, ahogyan az az itteni emberek tudatá- ban él. (Különösen az iro- dalom szakos pedagógusoktól hallottam a szoborral kap- csolatos ellenvéleményeket.) Valószínű, hogy a szokvá- nyostól eltérő, merev tartá- sű testhelyzet és a nagysí- kú felületmintázás, kama- szosan kihívóvá teszi Attila alakját, s ez nem egyezik meg kielégítően az emberek képzetében levő költő esz- ményképével.

A méltóság-fogalom képi zavarára onnan is ered, hogy a legtöbb régi — a polgár- ság eszméit kifejező — közt- éri szobraink, mint a kö- piedesztáló magasló Deák Ferenc szónokias mozdula- tó, teatráisan hatásos alak- ja, a hétköznapok embereit akaratlannul is fensőbbesé- ges tiszteletre készíti. E szo- bor barokkos térbehelyezési adottsága folytán eleve „fel kell néznünk” az ünnepe- lyes pózú politikusra. Ezzel szemben a költő bronzalak- ja, a jövő-menő emberek közlekedési síkjában áll, így rá nem felnézünk, hanem — ami ennél több! — vele együtt érezzük magunkat. A századvégi szobrászat dísz- letfigurái és korunk testkö- szelbe hozott szoborportréi között nemcsak formai, ha- nem főleg lényegbeli külön- ség van. Amaz szemléleté- ben fellengzősen idealizált, s megjelölésében száraz részletzettségű naturalista ábrázolás. Emez viszont el- vetve a sokaknak tetsző „szép formát”, ha nem is a megkívánt sikerrel, de arra törekszik, hogy emberileg közvetlen, s társadalmilag harcos öntudatú egyéniséget állítson elé.

A szabadba kerülő szob- roknál fontos tényező a meg- felelő térbehelyezés. Régi, történelmi stílusú házak elé helyezett modern formájú plasztikai alkotások nyilván

ellentmondásos benyomást keltenének. Nehézzé teszi a köztéri szobrok sikerültését, hogy a műtermekben készü- lő bronz- vagy kőfigurák és az adott tér egymáshozható viszonyát a szobrászok nem tudják kellően szem előtt tartani. Megszívlelendő vol- na, hogy az utcákra, terekre kerülő szobrok ne legyenek a stíluskiérletezők tárgyai. A közvélemény hagyományos és a művész modern néző- pontját kiegyenlítő formák- nak kellene összekötniök. Leginkább az olyan nagy emberek szoborportréinál szükséges ez, akiknek alakja nemcsak szellemileg, de iko- nográfiaailag is kialakultan él a köztudatban.

4

Sajnálom, ha az eddigiek azt az érzést keltenék, hogy Szegeden csupa rossz szobor áll, s városunk művészet- szerető lakossága ezek ke- rülgetésére van kárhóztatva. Erről szó sincs! Tereinket, utcáinkat örömet kiváltóan gazdagítják olyan művészi értékű szobrok, melyekben megunhatatlanul gyönyör- ködnék az emberek. Hogy csak egyet — de talán a legszebbet — említsek, ilyen Csáky József, nemzetközi hírű, szegedi származású szobrászművész költői ihle- tettségű „Táncosnő” szobra a Honvéd téren.

Az ide látogató hazai és külföldi vendégeinktől egy- aránt jólesik hallani azokat a gyakori és ösztönös dicsé- rő szavakat, melyekkel váro- sunk hangulatosságát „mél- tatják”. Talán mondanom sem kell, hogy ehhez nagy- ban hozzájárulnak azok a jellegzetes szobrok, melyek Szegedet kedvező arculatúvá alakítják. Úgy vélem, köz- óhajt fejezek ki azon kí- vánsággal, hogy a jövő- ben olyan korszerű — tar- talmilag, formailag haladó szintű — szobrokkal gyara- podjék városunk, melyek ne csak díszül szolgáljanak az egyre fejlődő Szegednek, ha- nem a mind műveltebbé váló itteni embereknek — tudatukat fejlesztő — mara- dandó élményt is jelentse- nek.

Rozsnyai Zoltán rajzai

ROZSNYAI ZOLTÁN NŐI PORTRÉ

ROZSNYAI ZOLTÁN HORGÁSZFÜ

akart táncolni — s magában arra gondolt, hogy a lányt senki nem kérte fel, csak ő. — Tolongtak körülötte. Szép fekete a haja, a szeme is és klassz alakja van. Szóval olyan, mint Lolo — folytatta, miközben emlékezetében megjelent a fiatal, szomorúszemű leány vékony természetét, sapadt bő- rével és festetlen szájjával, ahogy a fal mellett ült a szé- ken és arra várt, hogy valaki felkérje. — En odavágtam tőm hozzá — emelte fel hangját Lajcsi — és felkértem táncolni. Mindenkinek kosarat adott, engem választott.

Már vagy két óraja hajladoztak megállás nélkül a csil- lők körül. A bánya ontotta a szent. Fentről kettesével küld- ték le az üres csilléket. Lajos is párosával akasztotta a fe- zese kötéltre a telt. Megszokott mozdulatokkal végezte a munkáját, de az esze nem ott járt. „Nem kellett volna eny- nyit hantálnom — vélekedett magában. — Szép az a lány, nagyon szép, különösen a szeme, de egyáltalán nem hason- lit Lolóra. Nem kellett volna becsapni a srácot...”

Lehajolt, hogy összekapcsoljon két teli csillét. Miska csak egy fájdalmas kiáltást hallott. Gyorsan megfordult. Láttá, hogy Lajos feje a két csille közé szo- rult. Először odaszaladt hozzá, de aztán visszavágtott a gép- hez és benyomta a piros gombot. A gép azonnal leállt. Egye- dül próbálta meg kiszabadítani barátja fejét a teli csillék halálos öleléséből, de nem sikerült. Ijedt hangon kezdett kiáltani. Az öreg szállítórendező sietett segítségére. Lajost gyorsan lefektették egy deszkalapra és vizet itattak vele a koszos kulacsból. Az öreg káromkodott és lihegve elietett telefonálni. Miska leült és óvatosan ölebe vette Lajcsi fejét.

Mikor Lajcsi felnyitotta a szemét, Miska gyorsan be- szélni kezdett:

— Ugye nincs semmi bajod, Lajcsi? Egy kis karcolás az egész. Hamar meggyógyítanak. Mindjárt jönnek érted. Az öreg hordágyért ment.

Lajos megpróbált felülni, de csak egy fájdalmas nyög-ésre futotta az erejéből. Suttogva, akadozva megszólalt:

— Nem akarok kórházba menni. Nekem ma... — meg- markolta Miska mellén a verejtékes inget. — Ide figyelj, Nekem ma a kislányhoz kell mennem. Megbeszéltek... Megígérték... mert ő holnap elutazik... és én nem tu- dok róla semmit. Nem akarom elveszíteni...

Hozták a hordágyat. Lajcsi megpróbált tiltakozni, de hasztalan. Felfektették a hordágyra, ráterítették a kabát- ját és megindultak vele kifelé. A szállítórendező még vis- szaszólt:

— No, kölyök, Lajcsi helyett te kapsz. Bernát báca ittmarad veled, majd ő tologatja neked a csilléket. Mú- szak végén gyere be az irodába. Felvesszük a jegyzőköny- vet.

— Hát te miért nem fürdössz meg? — bicegett az ágy- hoz a szanta gondnok.

Miska hasra fordult az ágyon. Nem válaszolt.

A másik ágyról a nagy bajusú Balázs Béla szólt rá a gondnokra:

— Hagyd ezt a gyereket, Vilmos. Nem látod, hogy bána- ta van?

— Akármilyen bánata van, fürdeni csak kell! — erőskö- dött a gondnok, de aztán hirtelen elhallgatott és leült Mis-

ALÁRTÓ

ORAVEC JÁNOS

— És aztán?
— Megfogtam a kezét.
— És aztán?
— Magamhoz húztam és átöleltem a vállát. Így — mu- tatta Lajcsi és magához húzta cimboráját, Miskát.
— És aztán?
— Meg akartam csókolni — mondta Lajcsi közömbös- séget erőltetve magára. Folytatni azonban nem tudta, mert a fejük felett megszólalt a jelzőberendezés éles hangja.
— És aztán? — türelmetlenkedett Miska.
— Mit aztánózol állandóan — szólt rá ingerülten Laj- csi és felállt. Indíts!

Miska a kapcsolószekrényhez ugrott és benyomta a fe- kete indítógombot. A gép engedelmességedett, a vastag, zsi- ros drótkötelek megfeszültek és magukkal vonszolták a csilléket.

Itt, a sikló alatt, csak ketten dolgoztak. Lajcsi volt az idősebb, ő végezte a felelősségteljes munkát. Leakasztotta az üres csillérol a lakatot, átdobta a másik kötéltre és egy teli csillére kapcsolta. Megvárta, amíg a lakat a kötélbe ha- rap és a csille enyhén felágaskodik, aztán útjára bocsátotta. Lajcsinak már olyan gyakorlata volt ebben a munkában, hogy behunyt szemmel is el tudta volna végezni. Elmoso- lydott, mikor az előbbi beszélgetés jutott eszébe. „Átver- tem a Miskát — gondolta magában. Az egészről csak annyi igaz, hogy táncoltam egy lánnyal, aki nagyon megtetszett és ma ismét táncolni fogok vele, de most már bátrabb le- szek. Ma meg is teszem azt, amit az előbb kitaláltam. Ma, mert holnap hazautazik a lány.”

Mikor elfogyott a tele csilleros, Lajcsi egy mozdulattal leállította a gépet és két sáros tenyerét az ácsolathoz dör- szölte. A hirtelen beállott csend mindig nyomasztóan ha- tott rá itt, a bányában. Ezért szívesen fogadta Miska kér- dését:

— És aztán... megszokoltad, Lajcsi?

Lajos belenezett a fejük felett lógó halványan égő vil- lanylámpa középebe. Csak akkor fordította vissza tekinté- tét, mikor a fény bántani kezdte a szemét.

— Megcsókoltam — szólt csendesen. A fekete szénfalon is a lámpa izzó szálait látta.

— És aztán szép volt? Legalább szép volt?

— Szép, nagyon szép — válaszolt habozás nélkül Lajos.
— Ő volt a legszebb a táncteremben. Minden srác csak vele